

# *1993 Yunanistan-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Ortak Savunma Doktrini ve Doğu Akdeniz'deki Güvenlik Ortamına Etkileri*

Ünsal BAŞAK

Dr. Öğr. Üyesi, Millî Savunma Üniversitesi Atatürk Stratejik Araştırmalar ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul

E-Mail: unsal1538@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6845-973X

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 26.02.2024 Kabul Tarihi / Accepted: 30.05.2025

## **ÖZ**

BAŞAK, Ünsal, **1993 Yunanistan-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Ortak Savunma Doktrini ve Doğu Akdeniz'deki Güvenlik Ortamına Etkileri**, CTAD, Yıl 21, Sayı 42 (Bahar 2025), s. 627-656.

Kurulduğu andan itibaren yayılmacı bir dış politika izleyen Yunanistan, 1922 yılında Anadolu'da uğradığı yenilgi üzerine siyasi ve ekonomik bir iflasa sürüklenmiştir. Bu iflas sonrası İkinci Dünya Savaşı sırasında uğradığı yıkım karşılığında Müttefikler tarafından Oniki Ada'nın kendisine verildiği Yunanistan için bir sonraki hedef Kıbrıs ile birleşme yani "Enosis" olmuştur. Bu konuda hem siyasi anlamda hem de askerî anlamda yoğun bir çaba yürüten Yunanistan, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonucunda bu emelini gerçekleştireme de Kıbrıs'ı kendisinin bir parçası olarak görme düşüncesinden asla vazgeçmemiştir. 1993 yılına gelindiğinde Yunanistan kendi iç siyasi sorunlarına rağmen Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ile ortak savunma doktrinini imzalayarak Türkiye'yi çevreleme ve Enosis hedefine ulaşma konusunda en ciddi adımlarından birini atmıştır. Ne var ki gerek millî

güç unsurlarının yetersizliği gerekse de Türkiye'nin kararlı tutumu yüzünden bu doktrin Yunanistan'ın hedeflediği amaca ulaşmaktan uzak kalmıştır. 2004 yılında GKRY'nin AB üyesi olmasıyla doktrin farklı bir boyuta evrilmiştir. Günümüzde de Yunanistan ve GKRY'nin Doğu Akdeniz'e yönelik siyasetinde bu doktrin önemli bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda doktrin üçüncü ülkeleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Çalışmada ağırlıklı olarak Yunanca kaynaklar kullanılarak doktrinin imzalanmasına giden süreç, bu süreçte Yunanistan ve GKRY'nin silahlanma çabaları, doktrin kapsamında icra edilen askerî faaliyetler, 2004 sonrası doktrine yönelik gelişmeler ve doktrinin Doğu Akdeniz'de değişen güvenlik ortamındaki etkilerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

*Anahtar Kelimeler:* Doğu Akdeniz, Yunanistan, Güney Kıbrıs, Savunma Doktrini, S-300.

### ABSTRACT

**BAŞAK, Ünsal, 1993 Greece- Greek Cypriot Administration Joint Defence Doctrine and its Impact on the Security Environment in the Eastern Mediterranean, CTAD, Year 21, Issue 42 (Spring 2025), CTAD, Year 21, Issue 42 (Spring 2025), pp. 627-656.**

Greece, which expanded its territory against the Ottoman Empire from the moment it had been founded, was driven into a political and economic bankruptcy after its defeat in Anatolia in 1922. After this bankruptcy, the next target for Greece, which unjustly took the Dodecanese Islands in return for the destruction it suffered during World War II, was the unification of Cyprus with itself, that is, "ENOSIS". Although Greece, which made an intense effort both politically and militarily in this regard, could not realize this ambition due to the 1974 Cyprus Peace Operation, it never gave up the idea of seeing Cyprus as a part of itself. For Greece, the only thing that prevented this idea was Turkey's determined attitude and military power. In 1993, despite its internal political problems, Greece took one of its most serious steps to contain Turkey and achieve its ENOSIS goal by signing a joint defense doctrine with the South Cyprus Government Administration (SCGA). However, due to both the inadequacy of national power elements and Turkey's resolute stance, this doctrine was far from achieving Greece's goal and failed as seen in the S-300 Missile crisis. In 2004, when the SCGA became a member of the EU, the doctrine evolved into a different dimension. In the contemporary era, the doctrine under discussion occupies a pivotal position within the political agendas of Greece and the Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus with regard to the Eastern Mediterranean region. In this context, the doctrine has been extended to third countries. The objective of this study is to evaluate several key elements. Firstly, the process leading up to the signing of

the doctrine will be analysed. Next, the armament efforts of Greece and Greek Cypriot Administration of Southern Cyprus the within this process will be examined. In addition, the military activities carried out within the scope of the doctrine will be evaluated. Finally, the developments regarding the doctrine after 2004 will be examined, as will the effects of the doctrine on the changing security environment in the Eastern Mediterranean.

**Keywords:** Eastern Mediterranean, Greece, Southern Cyprus, Defence Doctrine, S-300.

## Giriş

Kurulduğu andan itibaren “Megali İdea”<sup>1</sup> düşüncesi kapsamında genişlemeci bir dış politika izleyen Yunanistan için, Kıbrıs adası ve Doğu Akdeniz’in kontrolü önemli bir stratejik hedef olmuştur. Kıbrıs’ı “Kız Kardeş Vatan (αδελφή πατρίδα-adelfi patrída)” olarak niteleyen Yunanistan için “Enosis” fikri; yani adanın Yunanistan’la birleşmesi, 19.yüzyıldan itibaren ülkenin dış politikasının en önemli amaçlarından birini oluşturmıştır. Bununla birlikte, 1843, 1893, 1932 ve 2010 yılında iflasını açıklayan Yunanistan’ın demografisi, ekonomisi ve millî güç unsurları göz önüne alındığında bu amacı gerçekleştirmesi mümkün gözükmemektedir. Yine de Yunanistan bu siyasetini destekleyici biçimde Türkiye’yi çevrelemeye yönelik silahlanma stratejisini sürdürmüştür. Bu silahlanma siyaseti ile birlikte–Yunanistan için güvenlik stratejisinin temeli, ittifaklar yoluyla “doğudaki yayılmacı komşusuna” karşı caydırıcılık olarak şekillenmiştir.<sup>2</sup> Bu kapsamda Yunanistan, güvenlik stratejisini tanımlarken, kendisine yönelik tehdidin “doğudan” yani Türkiye’den geldiği temel tezini kabul etmiş ve ulusal savunma stratejisini buna göre oluşturmıştır.

Bu stratejinin en önemli ayaklarından biriniyse 1993 yılında Yunanistan ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) arasında imzalanan “Yunanistan-Kıbrıs Birleştirilmiş Savunma Alanı Doktrini (Το Δόγμα του Ενιαίου Αμυντικού Χώρου

<sup>1</sup> *Megali İdea (Büyük fikir/ülkü)* modern Yunan tarihinde ilk kez dönemin başbakanı Kolettis tarafından 14 Ocak 1844 tarihinde bir meclis konuşmasında kullanılmıştır. Bu konuşmada Kolettis, yeni kurulan ülkenin yayılmacı bir politika izleyeceğini açıkça ortaya koymuştur. Megali İdea’yı ayrıntılı inceleyen bir çalışma için bk. Nilüfer Erdem, “Megali İdea Hayali”, *Yunan Algısında Türk İmgesi*, ed. Mustafa Kaymakçı-Nilüfer Erdem, Eğitim Yayınevi, Aralık 2021, 241-272. Megali İdea fikrini Yunan tarafının bakış açısıyla ve diplomatik ilişkilerdeki değişimlere göre inceleyen bir eser için bk. Eleni Tsirnarı, *Megali İdea Ke Elinottomanismo, Yenisi, Ekseliksi, Singritiki Analisi*, Yüksek Lisans Tezi, Makedonya Üniversitesi, Balkanlar, Slavlar ve Doğu Çalışmaları Enstitüsü, 2014.

<sup>2</sup> Kostas İfantis, “Greece’s Strategy and Perceptions towards Turkey: The End of Consensus and the Return of History?”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 15, Sayı 58, 2018, s.93-106.

Ελλάδας–Κύπρου)” oluşturmuştur. 17 Kasım 1993 tarihinde dönemin Güney Kıbrıs lideri Glafkos Klerides’in Atina ziyaretinde imzalanan doktrinde; Yunanistan ile GKRY’nin bütünleşik bir savunma bölgesi olarak kabul edileceği dolayısıyla Güney Kıbrıs’a yönelik bir saldırı durumunda (Türkiye kastedilmektedir), Yunanistan’ın bölgeyi savunmak için savaşa gireceği ifadeleri yer almıştır.<sup>3</sup> Ayrıca bu doktrin kapsamında Yunanistan açık bir şekilde Doğu Akdeniz’i kendisi için bir harekât alanı olarak belirlemiş ve Doğu Akdeniz’in güvenliğinin Ege Denizi güvenliğiyle bağlantılı olduğunu ifade etmiştir. Ege ve Doğu Akdeniz’i birleşik bir harekât alanı olarak niteleyen doktrinin Yunanistan için anlamını Emekli Oramiral Vasileos Martzukos şöyle ifade etmiştir: “*Doktrin sayesinde Helenizm’in Ortadoğu ve Afrika’ya uzanan kolu olarak nitelenebilecek Kıbrıs güvence altına alınmıştır, Ege ve Batı Trakya’da başlayacak bir çatışma Doğu Akdeniz’i de mutlaka içine alacaktır ve doktrin Türklerin güçlerinin bölünmesine yol açacaktır.*”<sup>4</sup>

Ne var ki, bu Doktrin kapsamında Doğu Akdeniz’i kontrol altında tutma stratejisi izlemek isteyen Yunanistan’ın ekonomik, demografik ve askerî güç unsurları bu strateji için yeterli değildi. Bu nedenle Yunanistan, Ege sorunlarında olduğu gibi Doğu Akdeniz ve Kıbrıs konusunda da yaşanan problemleri Türkiye-Avrupa Birliği (AB) sorunu haline getirme politikası tercih etmiştir. Bu politika kapsamında Yunanistan Başbakanı Mitsotakis’in 2022 yılındaki şu açıklaması oldukça dikkat çekicidir:<sup>5</sup>

“Son dönemde Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunların Avrupa’yı da ilgilendirdiği konusunda önemli başarılar elde ettik. Yola çıkarken sonucun ne olacağını tam kestiremiyorduk ama bugün artık Avrupa Birliği geçmişten çok daha fazla bir şekilde Doğu Akdeniz sorunlarıyla ilgili ve bu açıktır bizim başarımızdır.”

Mitsotakis’in bu açıklamalarını destekleyen bir başka örnek de Fransa’nın GKRY Büyükelçisi tarafından 15 Aralık 2024 tarihinde Rum Haber Ajansı’na verilen mülakattır. Büyükelçiye göre, Doğu Akdeniz’deki güvenlik ortamının istikrarı kapsamında Fransa’nın Yunanistan ve GKRY ile daha fazla iş birliği yapacağı, Fransa’nın bölgede sürekli konuşlanmayı düşündüğü, iki ülke arasındaki askerî iş birliğinin bölge güvenliğine etkilerinin kendileri açısından

<sup>3</sup> 1993 yılında imzalanan bahse konu doktrinin Doğu Akdeniz’deki güvenlik ortamına olan etkilerini ayrıntılı inceleyen bir eser için bk. Ed. Aleksandra Prodiromidu, *İ Enishisi Ton Sbeseon Se Themata Asfalias Metaksi Ton Kraton Sti Periohi Tis Notia Anatolikis Mesoyio*, İnstitou Erevnes Ke Katartisis Evropaikon Tematon, Atina, 2012.

<sup>4</sup> Vasileos Martzukos, “İne İ Kipros Makria: Eliniki Naftiki Stratiyiki Ya Tin Anatoliko Mesoyio”, *Stratiyikon*, Cilt 2, 2018, s.100.

<sup>5</sup> Ed: Athanasios Platias, *Eliniki İpsili Stratiyiki Dialogi Me Tin İgesia Tis Horas*, Ekdosis Evrasia, Atina, 2022, s. 51.

çok olumlu olduğu ifade edilmiştir. Bu ifadeler dikkate alındığında Yunanistan'ın millî güç unsurlarıyla dolduramadığı ortak savunma doktrinindeki boşlukların Fransa tarafından giderilmeye başlandığını söylemek hatalı olmayacaktır.

Bu açıklamalarla birlikte çalışmanın ana sorunsalı; Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'de güvenlik ortamını kendi ulusal çıkarları açısından şekillendirmek için uygulamaya koyduğu 1993 Ortak Savunma Doktrini'nin hazırlık süreci ve doktrin kapsamında 1993-2004 yılları arasında icra edilen faaliyetlerin analizidir. Çalışma kapsamında bu doktrinin imzalanmasına giden süreç, doktrin sonrası Yunanistan ve GKRY'nin silahlanma/ortak tatbikat faaliyetleri ile doktrine yönelik üst düzey yetkililerin söylemleri ele alınacaktır. Çalışmanın en önemli kısıtlarından biri imzalanan Ortak Savunma Doktrini'nin tam metninin açık kaynaklarda yer almamasıdır. Ayrıca akademik alanda, bu konuyu direkt olarak inceleyen az sayıda Türkçe eser mevcut olmakla birlikte, bu eserlerde de doktrin sonucu icra edilen tatbikatların kapsamı ve doktrinin bugüne yönelik yansımalarının tam olarak ele alınmadığı, Yunanca kaynaklardan da yeterince istifade edilmediği tespit edilmiştir.<sup>6</sup> Bu kapsamda Yunanca kaynaklarda doktrine ve uygulamalarına yönelik yer alan bilgilerden bu çalışmada yoğun olarak faydalanılmıştır. Çalışmada bir taraftan 1993 Ortak Savunma Doktrini'ne giden tarihsel süreç incelenirken, diğer taraftan Rum ve Yunan üst düzey yetkililerin doktrine yönelik zaman içerisinde değişen söylemleri ile üçüncü taraf ülkelerin giderek daha fazla müdahil olduğu Doğu Akdeniz'deki güvenlik ortamına yönelik doktrinin yansımaları da analiz edilecektir.

### 1993 Ortak Savunma Doktrini'ne Giden Tarihsel Süreç

Yunanistan için Kıbrıs ile birleşmek yani *Enosis* 19.yüzyıldan itibaren vazgeçilmez bir hedef olarak nitelendirilmiştir. Bu kapsamda hiçbir fırsatı kaçırmayan Yunanistan, Osmanlı Devleti'nin güçsüz düştüğü her durumda *Enosis* için girişimlerini sürdürmüştür. Dönemin İngiliz Sömürgeler Bakanı Winston Churchill'in de dediği gibi tarihsel olarak Ada üzerinde hiçbir zaman hakimiyet kurmayan Yunanistan, yine de bu emellerinden vazgeçmemiştir. Bu kapsamda daha Birinci Dünya Savaşı sırasında İngiltere tarafından İtilaf Devletleri yanında savaşa girmesi durumunda Kıbrıs Yunanistan'a vaat

<sup>6</sup> Yunanistan-GKRY Ortak Savunma Doktrini'ni ele alan bazı önemli Türkçe eserler için bk. Soyaloğlu Tamçelik, "Rum Yunan İttifakı'nda Ortak Savunma Doktrini ve Özellikleri", *SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 6, Sayı 12, 2008; Soyaloğlu Tamçelik, *Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi*, ODTÜ Yayıncılık, 2009; Baha Yılmaz, "Soğuk Savaş Sonrası Yeni Güvenlik Algıları Çerçevesinde Zorlayıcı Diplomasi: S-300 Füze Krizi", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, 2018, s.1-32; Gülden Ayman, *Türkiye'nin Sıyasetine Bir Örnek: S-300 Krizi*, ASAM Yayınları, 2000.

edilmiştir.<sup>7</sup> İngiltere'nin bu vaadine rağmen Yunanistan, savaş sonrasında Kıbrıs üzerindeki hakimiyetinden vazgeçmemeyi temel ilke edinmiş, bu kapsamda 1931 İsyanı'nı bastırmak için büyük çaba göstermiştir. 1931 yılında Kıbrıs'ta yaşanan Rum İsyanı'nda Yunanlı gönüllüler Adaya gitmek istese de İngiltere'nin tepkisinden çekinen dönemin başbakanı Venizelos bunu engellemiş, ama aralarında eski Yunan Cumhurbaşkanı Kunturiotis'inde bulunduğu üst düzey Yunanlılar topladıkları parayla isyana destek olmaya çalışmıştır.<sup>8</sup>

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise Yunanistan, *Enosis* konusundaki girişimlerini arttırmış ve konuyu Birleşmiş Milletler (BM)'e taşımıştır.<sup>9</sup> Buradan sonuç alamayan Yunanistan, Grivas önderliğinde EOKA Terör örgütünü kurdurmuş ve 1 Nisan 1955 tarihinde Kıbrıs'ta önce İngilizlere, daha sonra da Türklere karşı kanlı eylemlere başlamıştır.

1967 yılında Geçitkale'ye yapılan saldırılarda Türk direnişi karşısında yaşanan başarısızlık Makarios-Grivas çekişmesinde bir dönüm noktası olmuştur. 1974 yılında Kıbrıs'taki Rum lider Makarios ile Yunanistan'daki cunta yönetimi arasında derin görüş ayrılıkları basın yoluyla iki tarafında birbirinin ihanetle suçlayacağı bir düzeye varmıştır.<sup>10</sup> Makarios'a göre adanın Yunanistan'a bağlanması için acele eden Yunan Cuntası Türkiye'nin tepksini çekeceği için yanlış yapmaktaydı. Hâlbuki kendisine göre, sorunun çözümü için Kıbrıs Türkleri'ne uygulanan ambargo ve saldırılarla Türklerin adayı terk etmesinin sağlanması daha mantıklıydı.<sup>11</sup> Ayrıca Makarios'un bağlantısızlar hareketiyle olan diplomatik ilişkileri, 1964 yılında Rus tank ve zırhlı taşıyıcıları, 1972 yılında ise

---

<sup>7</sup> Ünsal Başak, "Yunanca Kaynaklarda Çanakkale Savaşı", *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 56, Bahar 2015, s. 5. Bu vadin ne kadar gerçekçi olduğu halen Yunan tarih yazımında tartışmalı bir konudur. Doğu Akdeniz hakimiyeti için İngiltere'ye önemli bir stratejik avantaj sağlayan Kıbrıs adasının, Yunanistan'a önerilmesinin geçici bir teklif olduğu, bu kapsamda İngiltere'nin amacının, bir an önce Yunan ordusunun savaşa dahil edilerek İngiliz birliklerinin üzerindeki baskıyı hafifletmek olduğunu belirtmek hatalı olmayacaktır.

<sup>8</sup> Rumların *Enosis* amacıyla İngiliz idaresi döneminde çıkardıkları en önemli ayaklanma olan 1931 isyanını ayrıntılı inceleyen bir çalışma için bk. İzzet Öztoprak, "Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları", *Belleken*, Cilt 62, 1998., s.207-232.

<sup>9</sup> Yunanistan BM başvurusu sonrasında Adada Rumların çıkardığı kargaşalık için bk. Mehmet Balyemez, İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs'ta Çıkarılan İkinci Rum İsyanı (18-19 Aralık 1954)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 37, 2021, s.217-252.

<sup>10</sup> Yunan Cuntası'nın Kıbrıs politikası için bk. Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, "Modern Yunanistan'ın Karanlık Çağı: Albaylar Cuntası 1967-1974", *Asos Journal, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 4, Sayı 37, Aralık 2016, s.518-539.

<sup>11</sup> *Enosis* konusunda, Yunanistan'la Kıbrıslı Rum liderler arasında ENOSİS politikasına yönelik tartışmalar ve bunun sonucu olarak Makarios'a düzenlenen darbeyle ilgili bk. Polivios G. Poliviou, *Makarios: Ta Tria Lathi*, Kastanioti Yayınları, Atina, 2009.

Çekoslovak silah ve mühimmatları alımı vb. sosyalist ülkelerden silah tedarığı gibi faktörler bu fikir ayrılığını daha da derinleştirmişti.<sup>12</sup> Bu fikir ayrılığı sonucunda 15 Temmuz 1974 tarihinde dönemin Rum lideri Makarios’a karşı Yunan Cuntası’nın da desteğini alarak başlatılan girişim, Türkiye’nin kararlı tutumu ve Londra-Zürih Anlaşmaları’ndan doğan hakla adaya müdahalesi sonucunda amacına ulaşamamıştır. İcra edilen Kıbrıs Barış Harekâtı ile bir yandan Kıbrıs’taki Türklerin hakları garantiye alınırken diğer yandan hiç beklenmedik bir başka sonuç daha ortaya çıkmıştır. Türkiye’nin Barış Harekâtı sırasında Rumlara gerekli desteği sağlayamayan Cunta yönetimi, zaten ekonomik zorluklar yaşayan Yunan halkının desteğini tamamen kaybetmiştir. Cuntanın neden Türklere karşı Kıbrıs adasına asker göndermediği sorusuna, Yunan Savunma Bakanı Evangelos Averof şöyle cevap vermiştir: “Yunanistan’ın, 1974’te Kıbrıs’ta Türklere karşı savaşa girmemesinin üç nedeni vardı: 1-Çatışmaya hazır değildik; 2-Sayısal üstünlük karşı taraftaydı; 3-Kıbrıs mesafe olarak çok uzaktı.”<sup>13</sup>

Her ne kadar yukarıdaki açıklamada Yunanistan’ın hazır olmadığı belirtilse de son dönemde Yunan basınında yer alan bazı haberlerde Ada’daki Yunan subayların, Atina’daki cuntayı Türklerin bir amfibi harekâta girişeceği yönünde uyardıkları ama Atina’dan net bir emir alamadıkları ifadelerine sıklıkla yer verildiği görülmüştür. Örneğin harekât öncesinde Girne’de Yunan istihbarat subayı olarak görev yapan Aleksandros Simaoforidis, *Kathimerini* gazetesine 20 Temmuz 2022 tarihinde verdiği röportajda “Mersin ve Adana bölgesinde Türklerin yoğun askerî hareketliliğini dinleme istasyonları sayesinde tespit ettiklerini, hatta Türk piyadelerinin amfibi hücum için yaptıkları eğitimlerin giderek sıklıkla Atina’ya rapor etmelerine rağmen kendilerinin hiçbir cevap alamadığını” belirtmiştir.<sup>14</sup>

Türkiye’nin gerçekleştirdiği Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında cunta içinde yaşanan bölünme daha da şiddetlenmiş ve askerî yönetimi sonlandırarak tekrar normal bir demokrasi olmayı savunan grubun etkisi artmıştır. Bu gruba mensup subaylar tarafından dönemin cunta lideri Gizikis’e bir uyarı mektubu verilerek yönetimin acilen sivillere bırakılması gerektiği ve bunun için ülkeyi birleştirebilecek yeteneklere sahip olduğu düşünülen Konstantin Karamanlis’in

<sup>12</sup> Mesut Uyar - Edward J.Ericson, *Phase Line Attila, The Amphibious Campaign For Cyprus 1974*, Marine Corps University Press, 2020, s.66.

<sup>13</sup> Nikos Marangos, *Karamanlis-Etzebit (Kipros, Azgaw, Montpai)*, Epikerotita Yayınları, Atina, 1987, s.128.

<sup>14</sup> [www.kathimerini.gr/society/561959650/toys-eicha-eidopoiisei-oti-oi-toyrkoi-etoimazontai/?s=03](http://www.kathimerini.gr/society/561959650/toys-eicha-eidopoiisei-oti-oi-toyrkoi-etoimazontai/?s=03), (Erişim Tarihi: 15 Şubat 2024)

liderliğinde bir geçiş hükümeti kurulması talep edilmiştir.<sup>15</sup> Karamanlis askerlerin bu çağrısını kabul ederek gönüllü sürgünde bulunduğu Fransa'dan döndüğünde<sup>16</sup> yaptığı ilk açıklamada kendisi için iki konunun öncelikli olduğunu beyan etmiştir: “1-Cunta döneminde yıpranan Yunan Ordusunun aslı görevine dönerek politikadan uzaklaşması; 2-İşleyen bir demokrasi kurulması için tüm partilerle iş birliği.”<sup>17</sup>

25 Temmuz 1974 tarihinde Karamanlis tarafından bir geçiş hükümeti oluşturulmuş ve seçimlerin 17 Kasım 1974 tarihinde yapılması planlanmıştır. Bu arada merkez sağı temsil edecek Yeni Demokrasi partisini kuran Karamanlis 4 Ekim 1974 tarihli konuşmasında Kıbrıs konusunda izleyeceği siyasetin ipuçlarını vermiştir.<sup>18</sup> Ona göre Yunanistan'ın toprak bütünlüğünün korunması ve Kıbrıs'ta Helenizmin haklarının savunulması için ordunun acilen modernize edilmesi ve güçlendirilmesi gerekiyordu. Bu süreçte ise Türkiye ile savaşa girmeden Kıbrıs sorunu çözümlenmeliydi,<sup>19</sup> bunun içinse Türkiye karşısında Yunanistan'a destek sağlayacak yeni dost ülkeler bulmak maksadıyla bir yandan Balkan ülkeleri ile ilişkiler geliştirilirken, diğer yandan siyasi destek sağlanması için Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılınmalıydı. Karamanlis gerçekçi bir lider olarak askerî güç dengesinin Yunanistan'ın aleyhine olduğunu görmüş ve Türkiye ile yaşanacak bir çatışmanın Yunanistan'da cunta sonrası zorlukla sağlanan iç düzeni bozacağını değerlendirmiştir.

Karamanlis'in karşısınaysa sol akımları temsil eden Andreas Papandreu'nun kurduğu Panhelenik Sosyalist Hareket (PASOK) çıkmıştır. Cunta dönemi boyunca İsviçre, Fransa ve ABD'de yaşayan Andreas Papandreu, 16 Ağustos 1974 tarihinde Yunanistan'a dönmüş ve ana muhalefet partisi olarak görülen PASOK'u 3 Eylül 1974 tarihinde kurduğunu ilan etmiştir.<sup>20</sup> Ana muhalefet partisi olan PASOK'un lideri Papandreu partinin temel ilkelerinde Kıbrıs'a ilişkin şu görüşleri savunmuştur.: “ABD ve ABD destekli Cunta yönetimi Kıbrıs

<sup>15</sup> Barış Harekâtı sonrası Cunta içerisinde bu dönemde iktidarı sivillere bırakma konusunda yaşanan görüş ayrılıkları ve çatışma için bk. Panou Kriki, *O Rolos Tou Stratu Stin Ekseliksi Tis Istorias Apo Ti Epanastasi Tou 1821 Mehri To 1975*, Kultura Yayınları, Atina, 2008.

<sup>16</sup> Konstantinos Svolopulos, *İ Eliniki Eksoteriki Politiki*, Estias Yayınları, Atina, 1992, 2.Cilt, s.193.

<sup>17</sup> Stefanos Çaparar, *İ Politiki İgesia Ke İ Kseni Sti Nea İstoria Tis Elladas*, Cilt 4, Nea Sinora Yayınları, Atina, 1995, s.48.

<sup>18</sup> Bunun için bk. <https://www.nd.gr/idrytiki-diakirhyi> (Erişim Tarihi 14 Aralık 2024)

<sup>19</sup> Sotiris Rizas, “Managing A Conflict Between Allies: United States Policy Towards Greece and Turkey İn Relation To The Aegean Dispute, 1974-76”, *Cold War History*, Volume IX, Number 3, August 2009, s.372.

<sup>20</sup> PASOK'un kuruluş sürecini ayrıntılı inceleyen bir eser için bk. M. Spurdalakis, *PASOK Domi, Esokommatikes Krieses kai Sinkentrosi Eksusias*, Eksandas Yayını, Atina, 1988.



trajedisinin sorumlusudur. Bu kapsamda Kıbrıs'ta yaşananlara yol açan cunta yönetimi yargılanmalıdır.”<sup>21</sup>

### 1981 Seçimleri Sonrasında Kıbrıs Konusunda Artan Milliyetçilik<sup>22</sup>

Cuntanın devrilmesi ve Karamanlis'in başbakanlığında geçen demokrasinin yeniden tesisi yılları sonrasında, 1981 seçimlerini Batı ve ABD karşıtı bir politika izlemeyi savunan PASOK kazanmıştır. Sol bir siyaset izleyen PASOK'un iktidara gelmesi ordu içinde tepki yaratmıştı. Her ne kadar Albaylar Cuntası sonrası Yunan ordusundaki aşırı sağ eğilimli subayların etkisi azalsa da halen Papandreu ve onun sol fikirlerine karşı ordu içinde tepki duyan bir grup bulunmaktaydı ve üst düzey subaylar tepkilerini göstermek için istifa etme kararı almışlardı. Ne var ki Cumhurbaşkanı olan Karamanlis'in müdahalesi ile bu karar uygulamaya konulmamıştı.<sup>23</sup>

Bununla birlikte PASOK lideri Papandreu ordu ile arasını düzeltmek için milliyetçilik kozunu oynamaya karar vermiştir. Bu kapsamda Türkiye karşıtı söylemlerini arttırırken, Cunta Dönemi'nde işlenmiş suçlardan bütün orduyu değil sadece birkaç üst rütbeli subayı sorumlu tuttuğunu ifade etmiştir.<sup>24</sup> Papandreu ayrıca Kıbrıs konusunda daha şahin bir politika izleyeceğini ilan etmiştir. Ona göre 1981 yılına kadar Kıbrıs konusunda yeterince tepki gösteremeyen Yunan hükümetleri Türklerin Ege'de de yayılma isteğini arttırmıştı. Papandreu'ya göre, “Kıbrıs'ta yaşanan trajedi sonrası Karamanlis Hükümeti adanın yarısının kaybına sebep olduğu gibi, Ege Denizi'nde Türklerin yeni taleplerine yol açmıştı. Buna karşılık millî çıkarların korunması konusunda PASOK'un politikası oldukça açıktı.”<sup>25</sup> Papandreu hem orduyla arasını iyi tutmak hem de

<sup>21</sup> Andreas Papandreu Vakfı Resmi İnternet Sitesi, <https://www.agp.gr/agp/content/Document.aspx?d=7&rd=5499005&f=1403&rf=1842884619&m=4731&rm=11896313&l=2> (Erişim Tarihi: 14 Aralık 2024) 21 Nisan 1967 tarihinde gerçekleşen Albaylar Cuntası darbesi sonucu tutuklanan Papandreu, 8 ay hapiste kalmış, müteakiben Yunanistan'ı terk etmesi şartıyla serbest bırakılmıştı. Bu dönemi ve Papandreu'nun Albaylar Cuntası'nın dış politikası ile Kıbrıs sorununa bakışını kendi kaleminden inceleyen bir eser için bk. Andreas G. Papandreu, *Namlunun Ucundaki Demokrasi*, Bilgi Yayınları, 2. Basım, Ekim 1988.

<sup>22</sup> Bu dönem Yunan siyasetinde sol görüşlü PASOK'ta hâkim olan tehdidin kuzeyden yani sosyalist ülkelerden değil, doğudan (Türkiye'den) kaynaklandığı görüşünü eleştirel biçimde inceleyen bir eser için bk. Aleksis Heraklides, *Yunanistan ve “Doğudan Gelen Tehlike” Türkiye*, İletişim Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 2003.

<sup>23</sup> Nikos Kouris, *Elada-Tourkia O Pentikontaetis Polemos*, Nea Sinora Yayınları, Atina, 1997, s.227-229.

<sup>24</sup> Theodora Kariotis, *Greece In The Twentieth Century*, Frank Cass Yayınları, Londra, 2003, s.163.

<sup>25</sup> Grigorios Manousakis, *İ Eksoteriki Politiki Tis Elados Kata Tin Periodon 1980-1989*, E. Lambrinos Yayınları, Atina, 1989, s.107.

kamuoyunun dikkatini ekonomik sorunlardan uzaklaştırmak için basın yoluyla sürekli Türk tehdidi algısını vurgulamaya başlamıştır. Örneğin, 25 Ekim 1981 tarihinde verdiği bir söyleşide Türk tehdidi hakkında şunları söylemiştir:<sup>26</sup>

“NATO ittifakı içinde başka hiçbir ülkenin karşılaşmadığı bir garip durumla karşı karşıyayız. İttifakın bir başka üyesi olan Türkiye bizi tehdit ediyor. Ege Denizi’nin neredeyse yarısında kıta sahanlığı ve karasuları ile hava sahasında hak iddia ediyorlar. NATO olarak tehdidi kuzeyden beklerken Yunanistan’a yönelik tehdit Doğu yönünden geliyor. Geçtiğimiz yedi yılda Ege Denizi’ndeki Türk politikası değişmedi. Ecevit, Demirel, Korumak ve Evren Ege Denizi’nde aynı talepleri tekrarlıyor. Tabi şunu da belirtmeliyim, Evren diğerlerine göre bu taleplerde daha az ısrarcı.”

Papandreu bu söylemlerinden iç politikada sonuna kadar yararlanmak istiyordu. Bu kapsamda ülkede artan ekonomik zorluklara karşılık halkın dikkatini dış politikaya yöneltmek amacıyla “Türk Tehdidi” algısını öne çıkaran demeçler vermiştir. Örneğin gittikçe artan enflasyona karşı 1982 yılında memurlar grev yapma kararı alınca, Papandreu ülkenin toprak bütünlüğünün tehlikede olduğunu ve tek önceliğinin toprak bütünlüğünü korumak olduğunu ifade etmişti.<sup>27</sup> Papandreu’nun bu söylemlerindeki asıl amacın, Yunan ekonomisinin yapısal zayıflıkları ve bu nedenle yaşanan sorunları kamuoyunun dikkatinden kaçırmak ve milliyetçi söylemle kamuoyunu başka hedeflere yöneltmek olduğu yorumu yapılabilir.

Söylemlerinde milliyetçi tonunu giderek artıran Papandreu 1984 yılında Kıbrıs ve Ege’nin güvenliğinin birbirine bağlantılı olduğunu mecliste ilan etmiştir. Bu kapsamda 27 Temmuz 1984 tarihli meclis konuşmasında yeni dış politikayı şöyle tanımlamıştır:<sup>28</sup>

“Türklerle Ege Denizi’ne yönelik görüşmeler ve diyalog konusunda şunu söylemek istiyorum. Eğer bir müzakere başlatırsanız sorunlarda karşı tarafın uzlaşmaya yaklaşacağını düşünürsünüz. Ne var ki Ege görüşmelerinde Türkler sadece Yunanistan’ın haklarını sorgulamakla kalmıyor sürekli yeni talepler ileri sürüyorlar. Türkler, Ege’nin Anadolu sahillerinde bir çıkarma filosu oluşturdular ve bunun Yunan adalarını hedeflediği açıktır. Türkiye uzak olmayan bir geçmişte Kıbrıs’ı işgal etti. Bu tehdit karşısında gelecekte de savunma harcamalarımızı yüksek tutmamız kaçınılmazdır.”

Papandreu’nun bu açıklamaları Yunanistan’ın izleyeceği savunma harcamalarını özellikle yüksek tutma politikasına bir gerekçe kazandırma

<sup>26</sup> M.N Raptis, *Andreas G. Papandreou 31 Hronia Politikis Dimiurgias*, Elinika Gramata Yayınları, Atina, 1996, s.343-344.

<sup>27</sup> John G. Louis, “Papandreou’s Foreign Policy”, *Foreign Affairs*, Vol. LXIII, Winter 1985, s.375.

<sup>28</sup> Raptis, *age*. s.296-302.

amacını taşımaktaydı. 1980'li yıllardan itibaren Yunanistan NATO içerisinde savunma harcamalarına en fazla pay ayıran ülkelerden biriydi ve bunu 2010 yılındaki iflasına kadar sürdürmüştü. Savunma giderlerine bu kadar yüksek pay ayırmayı Yunan kamuoyuna izah etmek için ise, Papandreu sol bir partinin lideri olmasına rağmen aşırı milliyetçilik kozunu oynamıştı ve onun gibi Yunan liderler tarafından sürekli olarak tehdit algısı gündemde tutulmaktaydı.

Papandreu'nun yeni dış politika tanımı kapsamında Yunanistan'da iki önemli stratejik karar alınmıştır. Soğuk Savaşın devam ettiği bir dönemde ilk olarak bütün Yunan ordusunun Türkiye'ye karşı konuşlandırılması dikkat çekici bir karardır. İkinci olarak ise Rum Millî Muhafız Ordusu'nun (RMMO) komutanının daha önce olduğu şekilde Kıbrıslı Rumlardan atanması yerine, Yunanlı bir generalin ordu komutanı olarak atanması önemli bir değişikliktir. Papandreu'nun Rum ordusunun komutasını bir Yunan generale verme kararıyla, Ada'daki Rum ve Yunan birliklerinin komuta kontrol birliğini sağlamayı ve bu kapsamda yaşanabilecek bir çatışmada inisiyatifin Atina'da olmasını hedeflediği değerlendirilmektedir.

1987 yılında Ege'de yaşanan kıta sahanlığı krizi Türkiye ile Yunanistan'ı bir savaşın eşiğine getirmiştir. Bununla birlikte ABD ve Batının girişimleriyle kriz sıcak çatışma olmadan noktalanmıştır. Fakat Papandreu kriz sonrası Türk yetkililerle iki ülkenin ilişkilerinin yumuşama adımları için yaptığı görüşmelerde Yunanistan'ın genel güvenlik politikalarını yansıtan bir talepte bulunmuştur. Papandreu'ya göre Ege sorunlarının çözümünde ilerleme sağlanması için Türklerin Kıbrıs'taki askerlerini geri çekmesi de gerekiyordu.<sup>29</sup> Bu talep açık bir şekilde Yunan güvenlik algısı açısından Ege-Doğu Akdeniz bağlantısını göstermesi bakımından önemli bir işaretti.

Papandreu iktidarda bulunduğu dönemde bir taraftan milliyetçi söylemleri yoğun bir şekilde kullanırken, diğer taraftan da Kıbrıs'ta RMMO'nun silahlanmasına yönelik çaba gösteriyor ve bu kapsamda gittikçe artan miktarda silahın Güney Kıbrıs'a nakledilmesinde önemli bir rol oynuyordu.<sup>30</sup> Aslında Yunanistan'ın adayı silahlandırma faaliyetleri yeni değildi; 1950'li yıllardan itibaren EOKA terör örgütü için adaya Yunanistan'dan yoğun miktarda silah gönderilmiştir. Bunun dışında EOKA lideri Grivas da silahlanmanın yanı sıra adanın savunulmasında Yunanistan ve Kıbrıs'ın ortak bir doktrin geliştirmesinin zorunlu olduğunu, bu doktrinde tüm planlamaların Atina'da yapılması

<sup>29</sup> “Epafes Termu Tipou, To Davos Anigi Meta Epta Hronia Ton Dromo Pros Ton ElinoTurkiko Dialogo” *Kathimerini*, 1 Şubat 1988, s.1.

<sup>30</sup> Soyalp Tamçelik, “Kıbrıslı Rumların Bölge Barışını Tehdit Eden Silahlanma Çabaları”, *Turkish Studies*, Cilt 6, Sayı 3, 2011, s.407-408.

gerektiğini, aksi takdirde Kıbrıs'ın kendi başına bir savunma sistemi kuramayacağını ifade etmiştir.<sup>31</sup> Bu kapsamda Yunanistan'ın hükümetler değişik de sürekli bir şekilde Rumlara silah desteğini sürdürdüğü ve ortak bir savunma doktrini oluşturmak için çabalarına çok erken başladığı söylenebilir.

### **1993 Ortak Savunma Doktrini**

1974 yılında Türkiye'nin uluslararası hukuka istinaden soydaşlarını korumak üzere Kıbrıs'a gerçekleştirdiği Barış Harekâtı sonrası her ne kadar adada çatışma dursa da Rum ve Yunanların Ada Türkleri'ni azınlık olarak nitelemesi bir çözüme ulaşılmasını engellemiş, Rum ve Türk liderler arasında yapılan görüşmelerde mübadele dışında net bir sonuca ulaşılammıştı. Kıbrıs Türkleri artık Rum toplumuyla bir arada yaşamının imkânsız olduğunu görürken, Rum toplumu ise bazı küçük tavizlerle Türk toplumuna azınlık statüsünü kabul ettirebileceği düşüncesindeydi. Bu kapsamda iki toplum arasında yapılan görüşmelerin bir sonuca ulaşamayacağı görüldüğünden, 15 Kasım 1983 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nin kurulduğunun ilan edilmesi artık adada iki devletli bir çözüme doğru yol alındığının en açık göstergesi olmuş, bununla birlikte Yunanistan bu karara çok sert tepki göstermiş ve daha sonraki Yunan hükümetleri de bu tepkiden geri adım atmamışlardı.<sup>32</sup>

1993 yılında iktidarda bulunan Papandreu da bu sertlik politikası bir adım daha ileri taşımıştı. Başbakan Papandreu tarafından, Güney Kıbrıs ile Yunanistan arasında ortak bir savunma doktrini imzalanacağına yönelik ilk açıklama, 23 Ekim 1993 tarihinde dış politikaya ilişkin yaptığı bir Meclis konuşmasında ortaya çıkmıştı:<sup>33</sup>

“Millî savunma politikamız açıktır. Bu politikaya göre Kıbrıs, Ege, Trakya ve Makedonya Helenizmi tek bir bütündür ve bu yerlerin hepsini korumalıyız. Temel tehdit algımız ülke bütünlüğüne yönelik tehdidin Doğudan geldiğidir. Bütçedeki gelirlerin yüzde yedisini savunma konularına harcıyoruz ve bu Dünya'daki en yüksek oranlardan biridir.”

Bu konuşmanın hemen ardından GKRY lideri Glafkos Klerides'in yaptığı Atina ziyaretinde 16 Kasım 1993 tarihinde ortak savunma doktrini imzalanmıştır. Bu doktrin kapsamında; Güney Kıbrıs ile Yunanistan'ın bütünleşik bir savunma alanı olduğu, Güney Kıbrıs'a yönelik kuzeyden gelecek

31 Yanis Lambrou, *Ta Hronia Meta Tin Aneksartasia 1960-2008*, Ekdosi Parga, Atina, 2008, s.225.

32 Bu dönemde Türkiye ve Yunanistan'da Kıbrıs sorunu nedeniyle oluşan karşılıklı güvensizlik algısını inceleyen ayrıntılı bir eser için bk. Ayşe Küçük, *Tekrarlayan Çatışmalar Türkiye-Yunanistan ve Türkiye Ermenistan İlişkilerinde Algı, Söylem, Siyasa*, Otorite Yayınları, İstanbul, 2023.

33 Andreas Papandreu, *İ Elada Ston Kosmo*, Livani Yayınları, Atina, 1994, s.17-18.

olası bir saldırıda Yunanistan'ın Güney Kıbrıs'ı savunacağı ve böyle bir saldırının Yunanistan için savaş sebebi olacağı vurgulanmıştır.<sup>34</sup>

Anlaşmaya yönelik basına bir demeç veren Yunan başbakanı Papandreu'ya göre bu sadece bir savunma anlaşması değildi. Bu anlaşma sayesinde Yunanistan ve GKRY ortak planlamalar yapacak ve iş birliklerini daha da geliştirecekti. Güney Kıbrıs lideri Klerides de anlaşma ile “kendilerini daha güvende hissedeceklerini, bununla birlikte Adada Yunan unsurları için yeni üsler tahsis edileceği ve Adada bulunan Yunan askerî sayısının artmasını istediklerini” ifade etmişti. Ayrıca Klerides bu anlaşmadan sonraki hedeflerinin GKRY'nin Avrupa Birliği'ne katılımı olduğunu ve bu konuda Yunanistan'la ortak bir politika izleyeceklerini belirtmiştir.<sup>35</sup>

Görüldüğü üzere, hem Papandreu hem de Klerides'in açıklamaları, imzalanan anlaşmanın bir savunma iş birliği anlaşmasının çok daha ötesinde hedefleri olduğunu ortaya koymuştur. Bu kapsamda anlaşmanın Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki uzun süreli politikasının bir sonucu olduğu ve Yunanistan'ın Kıbrıs üzerinden bölgeyi kontrol etme stratejisinde önemli bir kazanım olduğu ortaya çıkmaktadır.

Anlaşmanın imzalanmasından sonra Yunan ana muhalefet partisi Yeni Demokrasi'nin lideri Miltiadis Ebert ile de görüşen Klerides, benzer açıklamalarını sürdürmüştür. Ebert ise her konuda GKRY'yi desteklediklerini, Kıbrıs'ta iki toplumun bölünmüş bir şekilde sonsuza kadar yaşayamayacağını vurgularken, gazetecilerin anlaşmanın ayrıntılarına yönelik sorularına ise millî meselelerin televizyon önünde konuşulmaması gerektiği cevabını vermiştir.<sup>36</sup>

Dönemin Güney Kıbrıs basınına göre bu anlaşma sayesinde artık Rum ordusu ve Adadaki Yunan birlikleriyle ortak eğitimlerde büyük bir ilerleme sağlanacak, ayrıca Rumların savunma ihtiyaçlarının planlanmasında Yunanistan önemli bir rol oynayacaktı.<sup>37</sup>

GKRY Savunma eski Bakanı Yanis Omiri de, *Filefeteros* gazetesine yadığı makalede 1993 yılında Yunanistan'la yapılan anlaşmanın GKRY için altın bir fırsat olduğunu ilk kez Rum Millî Muhafız Ordusu ile Yunanistan açıkça iş birliğinin ian edildiğini, bu doktrin kapsamında yapılan tatbikatların Rum

<sup>34</sup> Melek Fırat, “Yunanistan'la İlişkiler”, Ed. Baskın Oran, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.459.

<sup>35</sup> “Koini Amintiki Grammi Eladas Ke Kıpru”, *Kathimerini*, 17 Kasım 1993, s.3.

<sup>36</sup> “İpeftinotiata Sta Ethnika Themata”, *Kathimerini*, 17 Kasım 1993, s.3.

<sup>37</sup> Soyalp Tamçelik, *Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi*, ODTÜ Yayıncılık, 2009, s.105.

subaylar için büyük tecrübe sağladığını ifade etmiştir.<sup>38</sup> Omiri'ye benzer bir başka ifade de doktrinin imzalanması sürecinde Rum ordusunda savunma planlama alanlarında çalışan emekli havacı General Hristos Dimostenis' aittir. Dimostenis'e göre, doktrin Rumlar için önemli bir güvenlik başarısıydı, Rumlar bu sayede açıkça Yunan Ordusu'nun güvencesine kavuşmuştur.<sup>39</sup>

Aslında Yunanistan'ın bu doktrini ortaya çıkartmaktaki bir diğer amacı da Avrupa Birliği'nin gelecekteki doğu sınırlarını çizmekti. Dönemin Savunma Bakanı olan ve doktrinin faaliyete geçmesinde önemli etkileri bulunan Yerasimos Arsenis konuya ilişkin yazdığı kitapta, bu doktrin sayesinde Avrupa'nın Doğu Akdeniz'deki sınırlarının güvene alındığını ve Yunanistan ile Kıbrıs arasındaki hattın Avrupa'nın sınırları olarak korunmasının Avrupa açısından da ilerde büyük önem kazanacağını belirtmiştir.<sup>40</sup>

Arsenis'in bu söylemlerine rağmen anlaşmanın bazı eksik yönleri göze çarpmaktaydı. Örneğin ortak savunma denilince GKRY, Yunan Ordusu'nun yardımını talep ederken Ege'de bir kriz durumunda Yunanistan'ın yardım talep edebileceği kimse yoktu.<sup>41</sup> Bu açıdan anlaşmanın GKRY için daha fazla fayda getirdiğini söylemek hatalı olmayacaktır. Ayrıca Yunanistan'da, Türkiye'nin Kıbrıs Adası'na olan coğrafi yakınlığı ve askerî gücü karşısında mevcut doktrinin gerçekçi olmadığına ve uzun süre uygulanamayacağına yönelik eleştiriler gündeme gelmiştir.<sup>42</sup> Bununla birlikte anlaşmanın imzalanmasında dönemin ekonomik şartları da etkiliydi. 1991 yılından itibaren sıkı bir maliye politikası izleyen PASOK hükümetine yönelik tepkiler 1993 yılında gittikçe artmıştı. 1987 yılında yaşanan kıta sahanlığı krizinde olduğu gibi Başbakan Papandreu bir kez

<sup>38</sup><https://www.philenews.com/f-me-apopsi/paremvaseis-ston-f/article/1065911/to-xechasmeno-dogma-toy-eniaioy-amyntikoy-choroy> (Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2024.)

<sup>39</sup><https://www.hellasjournal.com/2023/04/to-dogma-enieou-amintikou-chorou-itan-istoriko-simio-anaforas-apetite-simmachia-elladas-kiprou-israil-me-igetida-prostatida-tis-ipa/> (Erişim tarihi: 18 Temmuz 2024)

<sup>40</sup> Yerasimos Arsenis, *10 Paremvasis Ya Ton Kipriako Mia Katatesi Ya Ton Elinismo*, Ekdosi Elinika Grammata, Atina, 2004, s. 19-23.

<sup>41</sup> Fivos Klokarris, “İ Yeopolitiki Simasia Tis Kipru Ka Dogma Tu Eniu Amintiku Horu”, Ed. Vangeis Horafo, *Kipros: Yeopolitikes Ekseliksisis Sto 21. Eona*, Ekdosi Monthly Review, Atina, 2009, s. 107.

<sup>42</sup> Hristos Aleksandru, “İ Parusa İstoriki Singiria Tis Elinoturkikis Antiparatesis”, Ed.: Hristos Aleksandru, Theofanis Malkidis, *Proklisis Asfalas Ya Elada Ke Tin Kipru*, Ekdosis Papazisi, Atina, 2008, s. 152-154.

daha halkın ekonomik tepkilerini yatıştırmak için milliyetçilik ve dikkati iç politikadan dış politikaya döndürmek amacıyla Türk tehdidini kullanmıştır.<sup>43</sup>

Her ne kadar Doktrin Papandreu'nun önemli bir siyasi manevrası olarak görülse de askerler tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştır. Yunan Emekli Tümgeneral Konstantinos Frangos savunma ve güvenlik konularında yayın yapan *Ptisi-Diastima* isimli dergiye 7 Nisan 2018 tarihinde yazdığı makalede doktrini bir "mit" olarak tanımlamıştır. Frangos'a göre, Doktrin kapsamında neler yapılacağı belli değilken, bu tarz bir doktrinin imzalanacağı haberi Güney Kıbrıs basınına sızmış ve Adaya önemli miktarda Yunan askerî geleceği yönünde söylentiler oluşmuştur. Yunan Genelkurmay yetkilileri bu söylentilerden duydukları rahatsızlığı ve doktrinin imzalanırsa dahi kamuya açıklanmaması talebini dönemin savunma bakanı Arsenis'e ilettiklerinde Arsenis onları tersleyerek kararı kendisinin aldığını, doktrinin imzalanmasının halka duyurulacağını, kendisinin söylediği şekilde askerlerin Kıbrıs'a gitmek için hazırlık yapmasını emretmiştir.<sup>44</sup>

Ortak savunma doktrini kapsamında öncelikle Ada'daki askerî tesislerin Yunan ordusunun da kullanabileceği şekilde modernize edilmesi ve Rum ordusunun eğitiminin yükseltilmesi gelmekteydi. Yunanistan'a göre bu sayede ülke savunmasında önemli bir kazanım elde edilecek ve Doğu Akdeniz'de de Türkiye'ye karşı belli bir oranda denge sağlanabilecekti. Burada doğal olarak denge konusunda Yunanistan'da bazı eleştiriler ortaya çıkmaktaydı. Bu eleştirilerin en önemlisi Yunanistan'ın bir çatışma durumunda ağırlık merkezini Ege'den Doğu Akdeniz'e kaydırmasının ne kadar mantıklı olacağı idi. Buna karşılık dönemin siyasi liderlerine göre bu anlayışla bir yandan GKRY'nin savunma gücü artarken, diğer yandan Türklerin tüm güçlerini tek bir cephede yoğunlaştırması engellenmiş olacaktı. Ayrıca Rum Ordusu'nun güçlendirilmesi ilerideki müzakereler için de olumu bir adımdı.<sup>45</sup>

Ortak doktrin konusunda en somut adımlardan biri Kardak Krizi sonrası 1997 yılında GKRY'den gelmiştir. GKRY yönetimince yürürlüğe sokulan beş yıllık silahlanma programına göre; Bafta mevcut havaalanı savaş uçaklarının inebileceği şekilde modernize edilecek,<sup>46</sup> ayrıca Yunan savaş gemilerinin

<sup>43</sup> S. Gülден Ayman, *Tırmandırma Siyasetine Bir Örnek: S-300 Krizi*, ASAM Yayınları, Ankara, 2000, s.12.

<sup>44</sup> <https://www.ptisidiastima.com/unified-defence-doctrine-greece-cyprus/> To Eniao Amintiko Dogma Elados-Kipru Ena Neolinkos Mithos. (Erişim Tarihi:10 Şubat 2025).

<sup>45</sup> Stergios Tsilikas, *Greek Military Strategy: The Doctrine Of Deterrence And Its Implications On Greek-Turkish Relations*, Yüksek Lisans Tezi, Naval Postgraduate Scholl, Kaliforniya, 2001, s.27-35.

<sup>46</sup> Türkiye özellikle Bafta bulunan hava üssünün modernizesi konusunda çok net tepki göstermişti. Bu konuda ayrıntılı bir inceleme için bkz: Fuat Aksu, "Kuvvet Kullanma Tehditine

konuşlanabilmesi için limanların altyapıları yenilenecekti. Programa göre alınması planlanan 1,2 milyar dolarlık yeni silahların finansmanının büyük bölümünü ise Yunanistan sağlayacaktı.<sup>47</sup> Ne var ki, bu mali yardım ve anlaşmanın şartlarının yerine getirilmesi için Yunanistan'ın başlattığı silahlanma hamleleri Yunan ekonomisi için ağır bir yük oluşturmıştı ve bunun sonuçları ileride daha net görülecekti.<sup>48</sup>

### **S-300 Hava Savunma Sistemi Krizi**

Ortak Savunma Doktrinin imzalanmasından sonra en önemli gelişme ise Rum kesiminin Rusya Federasyonu (RF)'ndan S-300 hava savunma sistemi alması sırasında yaşanmıştır. Doktrine uyumlu bir şekilde beş yıllık silah alımı kapsamında, Rum Ordusu'nun en büyük eksikliklerinden bir olarak görülen hava savunma sistemlerinin alımına öncelik verilmiştir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile RF arasında, dönemin en gelişmiş hava savunma sistemi olarak nitelenen S-300 füzelerinin alımı konusunda 5 Ocak 1997 tarihinde anlaşma imzalanmıştır. Bu füzelerin 150 km. olan menzili dikkate alındığında Rumlar, Anadolu toprakları üzerinde uçmaktayken bile Türk savaş uçaklarını vurabilecek bir kapasiteye kavuşmuş olacaktı. Dolayısıyla bu hava savunma sistemleri sayesinde doktrinin gerçekleşmesi yolunda önemli bir kazanım elde edilmiş olacaktı.<sup>49</sup> Kısacası S-300 füzeleri Rum-Yunan Ortak Savunma Doktrini'nin gerçek hayattaki en önemli unsurlarından birini oluşturmıştır.

Türkiye kendi güvenliği açısından büyük risk taşıyan bu silah alımına ilk andan itibaren ciddi tepki göstermiştir. 14 Ocak 1997 tarihinde Millî Savunma Bakanı Turhan Tayan bu konuda milletvekillerine bilgi verirken, *“bu füzeler Güney Kıbrıs’a konuşulursa bunun Yunan çevreleme stratejisinin önemli bir kısmının gerçekleşeceği anlamına geleceğini, böyle bir ihtimali engellemek amacıyla her türlü önlemin alınacağını”* açıklamıştır. Ayrıca konuşmasında sadece S-300 sistemlerinin değil, Yunan mali desteği ile Bafta inşa edilen havaalanının ve Zigi bölgesindeki yeni inşasına başlanan deniz üssünün, Türkiye’yi Ege ve Doğu Akdeniz’e mahrum etmek isteyen Yunan stratejisini bir kez daha gözler önüne serdiğini belirtmiştir.

---

Dayalı Dış Politika Krizlerinde Güvenlik Kavramı”, *Türkiye’de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*, Evren Balta Parker, İsmet Akça (Der.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 475-502.

<sup>47</sup> *Periodika*, 26 Temmuz 1999.

<sup>48</sup> Anastasia Karofulidis, *Eniolyiki Singkrotisi Tis Asfalas-Shesi Antilipsi İshios Ke Apilon Me Tin Stratiyiki Ethnikis Asfalas*, Doktora Tezi, Kapodistria Üniversitesi, Atina, 2011, s.211.

<sup>49</sup> Ayman, *age*, s.15-16.



Türkiye, iki ülke arasındaki dengeyi bozabilecek ve kendi güvenliğini riske atacak bu eylemlere karşılık gerekli gördüğü her tedbiri alacaktı.<sup>50</sup>

Bu silah sistemine yönelik olarak daha önce Genelkurmay Başkanı olarak görev yapan Milletvekili Doğan Güreş te milletvekillerini bilgilendirmesinde şu hususlara dikkat çekmiştir: *“Ruslar bunun bir saldırı değil savunma silahı olduğunu iddia ediyorlar. Rusya gibi coğrafi derinliği olan bir ülke için bu silah savunma silahı olabilir, ama Güney Kıbrıs’a yerleştirilecek böyle bir füze bizim için taarruz silahıdır; çünkü, Silifke’de uçan uçagımızı rahatlıkla vurabilir.”*<sup>51</sup>

Türkiye’de bu tartışmalar yaşanırken Yunan iç siyasetinde de S-300 hava savunma sisteminin alınması nedeniyle yeni bir kriz yaşanmıştır. S-300 füzeleri konusunda Hükümete ilk tepkiyi Yunan Komünist Partisi (KKE) göstermiştir. Partiden yapılan açıklamada, iktidara bulunan PASOK’un ve onun lideri Başbakan Simitis’in bu füzelere ilişkin önemli bir hesap hatası içinde olduğu, Kıbrıs konusunda genelde Türklere yakın duran Amerikalıların bu füzelerin Adaya ulaşmasına izin vermeyecekleri belirtilmiştir. Onlara göre ABD’nin en son isteyeceği şey Kıbrıs’ta Rus füzeleri görmektir ve PASOK hükümeti bunu öngörememiştir.<sup>52</sup>

Muhalefetin bu eleştirilerine karşılık, Yunan hükümet yetkilileri krizi büyütecek söylemlerde bulunmayı sürdürmüştür. Savunma Bakanı Çohazopulos, Yunan basınına eğer Türkler S-300 füzelerinin Kıbrıs’a ulaşmasına yönelik bir harekete girişirse, bunun Yunanistan tarafından savaş sebebi sayılacağını söylemiştir.<sup>53</sup>

Bu demeçlere rağmen, Yunan hükümet yetkilileri krizin gittikçe büyüdüğünü gördükleri için geri adım atma yollarını da arıyorlardı. Bu kapsamda 21 Ağustos 1998 tarihinde Yunan hükümet sözcüsü gazetecilerin *“füzelerin Kıbrıs’a yerleştirilmesinden vazgeçilmesi olasılığı var mı?”* şeklindeki sorularına *“ortak savunma doktrininin her koşulda işletileceğini, fakat farklı alternatiflerinde değerlendirildiğini”* belirterek cevap vermiştir.<sup>54</sup>

Yaklaşık dört aylık bir değerlendirmeden sonra Yunan Başbakanı Simitis füzeler konusunda basına açıklama yapmıştır. Bu kapsamda açıklamanın GKRY lideri Klerides’in 29 Aralık 1998 tarihinde Atina ziyareti sonrası yapılması dikkat

<sup>50</sup> TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 20, Cilt 19,14 Ocak 1997, s.8-10.

<sup>51</sup> TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 20, Cilt 19,14 Ocak 1997, s.14-16.

<sup>52</sup> “Apo Tus Piravlus SAM Stus S-300”, *Rizospastis*, 2 Ağustos 1998.

<sup>53</sup> “Polemos Nevron Ya Ta Andiaeroprika” *Ta Nea*, 1 Ağustos 1998, s.12.

<sup>54</sup> “Den Allazi İ Apofasi Ya Tus S-300”, *Rizospastis*, 21 Ağustos 1998.

çekiciydi ve Simitis bu açıklamasında S-300 füzelerinin Kıbrıs'a konuşlandırılmayacağını açıklamıştır.<sup>55</sup>

Başbakan Simitis'in bu açıklaması Yunan muhalefeti tarafından tepkiyle karşılanmıştı. Ayrıca füzelerin Girit'e konuşlandırılması planı üzerinde çalışıldığına yönelik haberlerin Yunan basınında yer alması üzerine muhalefetin tepkisi giderek arttı. Muhalefete göre, Başbakan aldığı kararla sadece Türk tehdidi karşısında geri adım atmakla kalmamış, aynı zamanda Güney Kıbrıs Hellenizminin Yunanistan'a olan güvenini de sarsmıştı.<sup>56</sup>

Muhalefetin bu yoğun eleştirilerine karşılık Dışişleri Bakanı Pangalos bu zor kararın ABD ve AB baskısıyla alındığını ifade etmekteydi. Bununla birlikte, Pangalos, 2020 yılında yayımlanan anılarında;

“S-300 sisteminin Güney Kıbrıs'a konuşlandırılması kararının baştan itibaren hatalı olduğunu, bölgenin coğrafi özellikleri dikkate alındığında bu sistemlerin hantal ve nakli zor sistemler olduğunun baştan beri bilindiğini, sistemler için paranın Yunan Savunma bütçesinden karşılandığını fakat, Yunan kamuoyuna paranın Güney Kıbrıs hükümeti tarafından verildiği yalanının söylendiğini”

ifade ediyordu.<sup>57</sup>

Başbakan ile parti içi konularda çatışma yaşamasına rağmen Savunma Bakanı Çohazopoulos da muhalefetin eleştirilerini yatıştırmak amacıyla, S-300 sistemlerinin Girit'e yerleştirilmesinin taktik düzeyde bir konu olduğunu, Yunanistan'ın her zaman Güney Kıbrıs'ı koruyacağını ifade ederek baskıları yumuşatmaya çalışmıştı. GKRY'deki Yunanistan büyükelçisi de füzelerin farklı yerlere konuşlandırılmasının bir opsiyon olduğunu, Yunanistan'ın savunma taahhütlerine bağlı olduğunu belirterek adadaki tepkileri yatıştırmaya çalışmıştı.<sup>58</sup>

S-300 hava savunma sistemleri konusunda Başbakana yönelik eleştiriler sadece muhalefet partileri ile sınırlı değildi. 4 Ocak 1999 tarihinde basına açıklama yapan üst düzey bazı askerler, sistemin Türk uçaklarının Ege-Akdeniz hattı arasındaki faaliyetlerini engelleyebileceğini, bununla birlikte Ortak Savunma Doktrini kapsamında Güney Kıbrıs'ın bu tarz bir hava savunma sisteminden yoksun kalmasının önemli bir eksiklik olduğunu belirtmişlerdi.<sup>59</sup>

<sup>55</sup> Ayman, age. s.49.

<sup>56</sup> “*Eksorgismeni Ī Īgesia PASOK Me Ton Proedro*”, Haravgi, 2 Ocak 1999, s.1.

<sup>57</sup> Theodoros Pangalos, *IMLA, S-300 Palevontas Ya Tin Īrini*, Economia Yayınları, Atina, 2020, s.69-71.

<sup>58</sup> “*Greece Stress Commitment to Defence Pact*” Cyprus Mail, 07 Ocak 1999.

<sup>59</sup> “*Pligma stin Enotita Athinon-Lefkosias*”, Haravgi, 4 Ocak 1999, s.1.

Başbakan Simitis'e S-300 krizinde izlediği politikadan ötürü kendi partisi içinden de tepki vardı. PASOK'un milliyetçi kanadı, Başbakanı Ortak Savunma Doktrini'ne ihanet etmek ve Helenizmin savunma gücüne darbe vurmakla suçlanmıştı.<sup>60</sup> Başbakan tarafından gerek kendi partisi gerekse de muhalefet tarafından yöneltilen bu eleştirilere verilen cevapta ise, Yunanistan'ın GKRY'yi her zaman savunacağı, bu kapsamda S-300 kadar uzun menzilli olmasa da GKRY'nin işine yarayacak TOR M-1 isimli kısa menzilli hava savunma füzelerinin Rusya'dan alınması için görüşmelere başlanacağı, füzelerin alımı için gerekli paranın Yunanistan tarafından karşılanacağı açıklanmıştı.<sup>61</sup> Ayrıca Ortak Doktrin açısından S-300 füzelerinin büyük bir önem taşımadığı, bu füzeler olsa da olmasa da Yunanistan'ın Rum Kesimini korumak için her zaman çaba göstereceği ifade edilmişti.<sup>62</sup>

Füzelerin konuşlandırılacağı yerin değiştirilmesi sadece Yunanistan'da değil, GKRY'de de büyük tepki yaratmıştı. Örneğin, dönemin Rum Savunma Bakanı "Yunanistan'ın, Türk tehdidi karşısında kendilerini yalnız bıraktığını" açıklamıştı. Bu açıklamaya tepki gösteren Yunan Hükümeti füzelerin bakım/kullanımı konusunda kurs görmek için Girit'te bulunan GKRY'li askerî personeli disiplinsiz davrandıkları gerekçesiyle Güney Kıbrıs'a geri göndermişti.<sup>63</sup> Bununla birlikte füzelerin Girit'te konuşlandırılacağı göz önüne alındığında, buraya Rum askerî personelinin füze konusunda eğitim almak için gelmesi bile Yunanistan'ın ilerideki niyetleri açısından önemli bir göstergiydi. Bu kapsamda dönemin Yunan yöneticilerinin bu füzelerin muhtemel bir gerginlikte Kıbrıs'a naklini planlamış olması olasılığının yüksek olduğu düşünülmektedir. Yunan akademisyen Rizas'a göre ise, S-300 füze krizi ve hemen öncesinde yaşanan Kardak Krizi, Yunanistan'ın ekonomik zorluklarla uğraştığı bir dönemde Ortak Savunma Doktrini'ni hayata geçirmeye çalışmasının ne kadar yanlış olduğunu göstermişti.<sup>64</sup>

### **Toksotis-Nikiforos Tatbikatları**

Yunanistan-GKRY Ortak Savunma Doktrini'nin ilk uygulama alanları ise deniz ve hava tatbikatlarında görülmüştü. Özellikle 1994-2001 yılları arasında iki

<sup>60</sup> *Mahi*, 5 Ocak 1999.

<sup>61</sup> *Kathimerini*, 8 Ocak 1999.

<sup>62</sup> "Antallagmata Pros Tin Turkia Ya EE", *Fileleftheros*, 9 Mayıs 1999.

<sup>63</sup> "Epistrefon Piso Oi Hrites S-300", *Fileleftheros*, 14 Mayıs 1999, s.1.

<sup>64</sup> Sotiris Rizas, *Apo Tin Krixi Stin Ifesi: O Konstantinos Mitsotakis Ke I Politiki Prosengisis Eladas-Turkias*, Papazisi Yayınları, Atina, 2003.s.205.

ülke arasında yoğun bir şekilde deniz tatbikatları icra edildi. Toksotis (okçu)<sup>65</sup> adıyla icra edilen tatbikatlarda amaç, GKRY'ye yönelik Kuzeyden gelen bir saldırı sonrası Yunan donanmasının Adaya takviye birlikleri ulaştırması ve Yunan hava kuvvetlerinin Adaya müdahalesiydi. Bu süreçte Rum Millî Muhafız Ordusu ise eş zamanlı olarak Nikiforos (Muzaffer) adlı tatbikatla kuzeyden gelen tehdidi durdurmayı deneyecekti.

6-10 Ekim 1994 yılında ilk kez icra edilen tatbikatta Girit'ten kalkan 4 adet F-16 savaş uçağı korumasında 4 adet A-7 bombardıman uçağı Kıbrıs'a ulaşmış ve 60 dakika boyunca Ada üzerinde kalarak Rum Millî Muhafız Ordusu'nun gösterdiği hedeflere Rumlarla birlikte koordineli taarruz eğitimi icra etmişlerdi.<sup>66</sup>

Toksotis Tatbikatları kapsamında 1995 yılından itibaren fırkateynlerin eşlik ettiği amfibi gemilerin hava gücü koruması altında GKRY limanlarına takviyeleri ulaştırması senaryosu da denenmeye başladı. Bu senaryoya istinaden 1995 yılı tatbikatında HS Hidra fırkateyni ve HS Nearhos korveti eşliğindeki Yunan yardım gücü Larnaka limanına ulaşmış, HS Amfitriti denizaltısı ise bölgede karakol görevi yapmıştı. Ayrıca 4 F-16 ve 4 A-7 bombardıman uçağı tatbikat süresince GKRY havaalanlarına üslenmiş, dönemin Rum lideri Klerides Yunan uçaklarına hoş geldin demek için Bařta bulunan Andreas Papandreu hava üssüne bizzat gitmişti.<sup>67</sup>

4 Ekim 1996 tarihinde başlayan Toksotis serisi tatbikat daha öncekilere göre oldukça geniş çaplıydı. Tatbikat kapsamında 16 adet Yunan F-16 savaş uçağı tarafından korunan ve 12 adet A-7 bombardıman uçağının eşlik ettiği Yunan yardım filosu Adaya ulaşırken, ilk kez olarak 25 Yunan komandosu Ada üzerinde paraşüt atlayışı gerçekleştirmişti.<sup>68</sup> 1996 tatbikatının bu kadar geniş ölçekte yapılmasında Kardak krizi sonrası Yunanistan'ın uğradığı mağlubiyet psikolojisinin etkisi olduğu söylenebilir. Bu psikolojiyi iyi yansıtan bir başka örnek ise dönemin başbakanı Kostas Simitis tarafından 10 Ekim 1996 tarihinde

---

<sup>65</sup> 1993 Ortak Savunma Doktrini kapsamında Yunan Hava ve Deniz Kuvvetleri tarafından Güney Kıbrıs'a yönelik olası tehdidi caydırmak amacıyla 1994 yılından itibaren TOKSOTİS (Okçu) serisi tatbikatlara başlanmış, bahse konu tatbikatlar Annan Planı'na kadar her yıl düzenli olarak icra edilmiştir. Bu tatbikatları Yunanistan açısından askerî olarak değerlendiren bir çalışma için bk. Klokaris, agm.

<sup>66</sup>[https://www.defencenet.gr/ypetha/215775\\_askiseis-nikiforos-toxotis-1994-2000-dogma-toy-eax-otan-ypirhe-ellada-stin-amesogeo](https://www.defencenet.gr/ypetha/215775_askiseis-nikiforos-toxotis-1994-2000-dogma-toy-eax-otan-ypirhe-ellada-stin-amesogeo) (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2025)

<sup>67</sup><https://www.sigmalive.com/news/parapolitika/657783/dogma-eniaiou-amyntikou-xorou-ellados-kyprou> (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2024)

<sup>68</sup>[https://www.defencenet.gr/ypetha/215775\\_askiseis-nikiforos-toxotis-1994-2000-dogma-toy-eax-otan-ypirhe-ellada-stin-amesogeo](https://www.defencenet.gr/ypetha/215775_askiseis-nikiforos-toxotis-1994-2000-dogma-toy-eax-otan-ypirhe-ellada-stin-amesogeo) (Erişim Tarihi: 10 Eylül 2024).

Yunan Parlamentosu'nda muhalefetin soru önergelerine yönelik konuşmadı. Başbakan Simitis konuşmasında şunları belirtmekteydi:<sup>69</sup>

“Savunma politikamızın temelini Türkiye'ye karşı caydırıcılık oluşturmaktadır. Bu kapsamda 4 yıllık yeni bir silahlanma politikasını uygulamaya soktuk. Amacımız silahlı kuvvetlerimize bir yandan daha modern silahlar sağlarken diğer yandan rütbeli personelin maaşlarının yükseltilmesidir. Savunma eksenimizi güçlendireceğiz. Bu eksen Trakya'dan Kıbrıs'a kadar uzanmaktadır. Bu kapsamda Kıbrıs'la imzalanan Ortak Savunma Doktrini'ni daha etkin bir şekilde uygulayacağız. Kıbrıs'ın bizim için önemini tekrarlamama gerek yok. Bir yandan Adada ki işgalin son bulması diğer yandan Kıbrıs'ın AB'ye üye olması için tüm gücümüzle çalışıyoruz.”

Muhalefetin Ortak Savunma Doktrini'nin daha genişletilmesine yönelik eleştirileri Yunan meclisinde sıklıkla gündeme gelmekteydi. Bu kapsamda 14 Mart 1997 tarihinde Savunma Bakanı Akis Çohazopoulos soru önergelerini yanıtlarken doktrin konusunda şunları ifade etmekteydi:<sup>70</sup>

“Ortak savunma doktrini bizim için bir gerekliliktir. Unutulmamalıdır ki iki ülke tehdit ediliyor. Yunanistan ve Kıbrıs. Tehdit eden kim? Türkiye. Biz bu doktrinle açık bir şekilde Kıbrıs'ın da savunmasını üslendik. Türkiye açık bir şekilde Ege'de egemenlik haklarımızı sorguluyor ve bizi tehdit ediyor. Biz bu tehdide karşılık Kıbrıs'la iş birliği yapıyoruz. Doktrinin temeli budur. Kıbrıs'ın Türk tehdidi karşısında savunulmasına yardım ederek bölgede dengeyi sağlıyoruz.

Bu dengeyi daha da güçlendirmek için yeni silah alımlarına yöneliyoruz. Bu silahları sadece kendimiz için almıyoruz. Aynı zamanda Kıbrıs'ta Bafta bulunan askerî havaalanının savunması içinde füze sistemleri tedarik edeceğiz. Açıkça söylemek istiyorum ki Kıbrıs'a yönelik bir askerî girişimi Yunanistan savaş sebebi sayacaktır.”

14 Ekim 1997 tarihinde icra edilen tatbikata, daha önceki tatbikatlardan farklı olarak Yunan Savunma Bakanı Akis Çohazopoulos'un Adayı ziyareti ve tatbikatın son safhasını izlemesi damgasını vurmuştu. Yunan F-16 savaş uçaklarının eşlik ettiği A-7 bombardıman uçakları tatbikat süresince Rum Millî Muhafız Ordusunun işaretlediği hedefleri yok etmiş, ayrıca 45 Yunan

<sup>69</sup><https://www.hellenicparliament.gr/Praktika/Synedriaseis-Olomeleias?sessionRecord=b04eaa86-80ac-45df-9e2c-765f2e074354>. (Erişim Tarihi: 11 Eylül 2024)

<sup>70</sup><https://www.hellenicparliament.gr/Praktika/Synedriaseis-Olomeleias?sessionRecord=c5b3dae0-3f5b-427e-b2dc-182ff443bc46>. (Erişim Tarihi: 11 Eylül 2024)

komandosu paraşütle atlayarak Rum komandoları ile ortak operasyon düzenlemişti.<sup>71</sup>

1998 yılında icra edilen tatbikatta ise Girit'ten kalkan 20 adet Yunan F-16 savaş uçağı katılmış, bunlardan 4 adedi GKRY havaalanlarında tatbikat süresince konuşlanmış, ayrıca Yunan donanmasına ait helikopterlerde ilk kez tatbikata katılmıştır.<sup>72</sup>

Bu katılımlara rağmen Yunan Parlamentosu'nda hükümet Ortak Savunma Doktrini konusunda ciddi adım atmamakla eleştiriliyordu. Örneğin muhalif milletvekillerinden Dimitrios Tsovolos 28 Aralık 1998 tarihli oturumda, hükümeti Ortak Savunma Doktrini konusunda şöyle eleştirmekteydi:<sup>73</sup>

“Bu doktrinin amacı hayati çıkarlarımızın korunması ve Kıbrıs’ın savunulmasıdır. Ama 1996 yılından beri bu doktrini daha da ilerletmek için hükümet hiçbir şey yapmıyor. S-300 füzeleri konusunda geldiğimiz nokta açıktır. Bu Kardak kadar büyük bir yenilgidir. Buradan hükümet yetkililerine tekrar sesleniyorum. Kıbrıs (Rum tarafı kastedilmektedir) liderleriyle görüşün ve gerekirse askerî yetkililerle bu işi çözün. Ortak savunma doktrinin daha ileri bir aşamaya taşınması millî bir sorumluluktur. Sizi uyarıyorum bu sorumluluktan kaçmayın.”

1999 yılında Yunanistan’da muhalefet, hükümeti Ortak Savunma Doktrini konusunda eleştirmeye devam etmekteydi. Örneğin 29 Ocak 1999 tarihli meclis oturumunda ana muhalefet partisi Milletvekili Mariette Yannaku hükümeti doktrin konusunda şöyle eleştirmekteydi:<sup>74</sup>

“Kıbrıs’ın AB üyeliği karşısında Ortak Savunma Doktrini’ni kızığa çekmeye çalıştığınızı görüyorum. S-300 konusunda attığımız geri adım büyük bir utançtı. Bu füzeleri Girit’e yerleştirdiniz. Ama bu füzelerin Girit’te olmasının Kıbrıs’ın savunmasına hiçbir katkısı yok. Kıbrıs’ta yeni silah sistemleri göremiyoruz, söz verdiğiniz füzeler orada değil. Ortak Savunma Doktrini’nin inandırıcılığına zarar veriyorsunuz. Kıbrıs Helenizmini korumak için bu doktrini uygulamak zorundasınız.”

---

<sup>71</sup>[https://www.defencenet.gr/ypetha/215775\\_askiseis-nikiforos-toxotis-1994-2000-dogma-toy-eax-otan-ypirhe-ellada-stin-amesogeio](https://www.defencenet.gr/ypetha/215775_askiseis-nikiforos-toxotis-1994-2000-dogma-toy-eax-otan-ypirhe-ellada-stin-amesogeio) (Erişim Tarihi: 17 Eylül 2024).

<sup>72</sup>[https://www.defencenet.gr/ypetha/215775\\_askiseis-nikiforos-toxotis-1994-2000-dogma-toy-eax-otan-ypirhe-ellada-stin-amesogeio](https://www.defencenet.gr/ypetha/215775_askiseis-nikiforos-toxotis-1994-2000-dogma-toy-eax-otan-ypirhe-ellada-stin-amesogeio) (Erişim Tarihi: 17 Ekim 2024)

<sup>73</sup><https://www.hellenicparliament.gr/Praktika/Synedriaseis-Olomeleias?sessionRecord=92e78269-da3f-445f-86dd-645386d56b75> (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2024)

<sup>74</sup>[https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/29\\_1\\_99.txt](https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/a08fc2dd-61a9-4a83-b09a-09f4c564609d/29_1_99.txt). (Erişim Tarihi: 18 Ekim 2024)

Bu eleştirilere rağmen Yunan Ordusu doktrin kapsamında GKRY ile tatbikatlarına devam etmekteydi. 2000 yılında yapılan Toksotis tatbikatında ise, HS Salamis ve HS Egeo fırkateynlerinin eşlik ettiği Yunan yardım konvoyu Larnaka limanına ulaştırılmış, ayrıca HS Okeanos denizaltısı liman açıklarında karakol görevi icra etmişti.<sup>75</sup>

Bununla birlikte 2000 yılı Yunanistan'ın Toksotis tatbikatını fiilen icra ettiği son yıl oldu. 2000 yılından sonra Türkiye ile Yunanistan arasında başlayan yakınlaşma süreci nedeniyle bu tatbikatlar fiilen icra edilmek yerine bilgisayar üzerinde icra edilmeye başlandı. Tatbikatların fiilen icrasının iptal edilmesinde Türkiye'nin Yunan savaş uçaklarının Bafta konuşlanmasına yönelik kararlı tutumunun da etkisi olduğu söylenebilir. Bu konuda 16 Mayıs 1999 tarihinde üst düzey dışişleri yetkililerine dayandırılarak Türk basınında yer alan haberde, Toksotis tatbikatı sırasında dört adet Yunan savaş uçağının üsse inmesinin engellendiği belirtilmiş; *"bu üssün Yunanistan tarafından operasyonel hale dönüştürülmesine izin verilmeyecektir"* denilmişti. *"Yetkililer, Baf üssünün kullanılması durumunda Türkiye için hava tehdidine karşı ihbar süresinin 2 dakikaya ineceğini kaydederek bu durumda Türkiye'nin güney bölgelerindeki rafineri, enerji santralleri gibi askerî ve sivil stratejik noktaların savunmasız hedef olarak kalacakları"*nı belirterek; *"bu durumda yapılması gereken, o üssün kullandırılmasını önlemektir"* ifadesi basında yer almıştı.<sup>76</sup>

GKRY'nin 2004 yılında Avrupa Birliği (AB) üyesi olmasıyla Ortak Savunma Doktrini konusunda Yunanistan'da farklı bir politika izlenmeye başlandı. 17 Mayıs 2004 tarihinde Yunan televizyonlarına bir demeç veren dönemin savunma bakanı Spilyos Spiliotopoulos, *"Kıbrıs'ın Avrupa Birliği üyeliğinden sonra yepyeni bir durumla karşı karşıyayız. Savunma Bakanlığı'nda bu planları koruyup korumamamız gerektiği konusunda, askerî doktrini gözden geçiren incelemeler yapılıyor"* açıklamasında bulunmuştu. Ne var ki gelen yoğun baskılar üzerine aynı gün kendisinin sadece bir durum tespiti yaptığını, Ortak Savunma Doktrini'nin halen geçerli olduğunu açıklamak zorunda kalacaktı.<sup>77</sup>

Bu açıklama Yunanistan'da muhalefetin tepkisini çekmekte gecikmedi. Yunan *Ta Nea* gazetesinin 21 Mayıs 2004 tarihli haberine göre, iktidara gelen Yeni Demokrasi partisi, muhalefet partisi PASOK tarafından doktrinden taviz vermekle suçlanıyordu. PASOK milletvekili ve eski savunma bakanı Akis Çohazopoulos meclise verdiği soru önergesinde, hükümetin Yunan ve Güney

<sup>75</sup> *Rizospastis*, 10 Ağustos 2022.

<sup>76</sup> Serkan Demirtaş, "Ankara Baf Üssü Konusunda Kararlı", *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1999, s. 1-8.

<sup>77</sup> <https://m.naftemporiki.gr/story/86073>, İshi To Dogma Tu Eniaiou Amintuku Horu Eladas-Kipru. (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2025)

Kıbrıs halkının savunma doktrinin güncellenmesi taleplerini duymazdan geldiğini, ayrıca hiçbir resmi dökümanda bu doktrinden artık bahsedilmeme nedenini sorguluyordu. Önergeye cevap veren dönemin Savunma Bakanı Yardımcısı B. Mihaloliakas ise; *“hükümet olarak doktrini sürdüreceklarını, bununla birlikte GKRY’nin AB üyesi olması dolayısıyla doktrinde ne gibi yenilikler yapılacağına ilişkin iki ülke savunma bakanlığı yetkilileri görüşmelerde bulunacağını”* ifade etmişti.<sup>78</sup>

Ortak Savunma Doktrini’ne yönelik eleştirilerin artması ve GKRY Savunma Bakanı Kostas Papakostas’ın 30 Eylül 2008 tarihinde doktrinin son birkaç yıldır etkinliğini yitirdiğini söylemesi üzerine, doktrinin mimarlarından, dönemin Yunan Savunma Bakanı Gerasimos Arsenis, 16 Kasım 2008 tarihinde Güney Kıbrıs’ta çıkan *Simerini* gazetesine verdiği demeçte şunları söylemekteydi:<sup>79</sup>

“Doktrine yönelik son dönemde kullanılan ifadeler beni üzüyor. Bu doktrin Türk yayılmacılığına karşı Helenizmin ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkmıştı. Doktrin bazılarını ifade ettiği gibi acemice hazırlanmış bir konu değildi. Üzerinde ciddiyeyle çalıştık ve siyasi sorumluluk getirmesine rağmen bu doktrini kabul ettik. Yunan savaş uçaklarının adanın üzerinde uçuşması, komandolarımızın paraşüt atlayışları, hava ve deniz üslerinin modernizasyonu için çabalarımız bunlar değerli girişimlerdi. Evet tehdit karşısında bu girişimlerin yeterli olmadığını kabul edebilirim ama unutmayın bu Adadaki Yunanlılara Helenizmin tehdide karşı birleşmesi için umut verdi. Türk tehdidi karşısında Trakya’dan Ege’ye ve oradan Kıbrıs’a kadar uzanan bir hatta biz savunma için bir iş birliği modeli geliştirdik. Ne yazık ki zamanın şartları nedeniyle bu doktrin çöktü.”

Bu açıklamaya rağmen özellikle milliyetçi Yunan basını, dönem dönem Ortak Savunma Doktrini’ni gündeme getirmeye devam etmişti. Örneğin GKRY Savunma Bakanı Kostas Papakostas’ın 4 Nisan 2011 tarihinde yaptığı Atina ziyaretinde, gazeteciler Yunan Savunma Bakanı Evangelos Averof’a doktrinin halen yürürlükte olup olmadığını sorduklarında Averoff cevap olarak; *“Biz iki AB üyesi olarak Akdeniz’de aynı çıkarları ve aynı tarihi geçmiş paylaştığımız ülkeleriz. Zamanın ihtiyaçlarına göre iş birliğimiz gelişiyor ve bu iş birliğinin ne kadar hayati olduğu bir kez daha ortaya çıkıyor”*<sup>80</sup> ifadelerini kullanarak doktrinin güncellendiği bir anlamda açıklamıştı.

<sup>78</sup><https://www.tanea.gr/2004/05/21/greece/anoixto-to-endexomeno-anathewrasis-toy-dogmatos/> (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2025)

<sup>79</sup> <https://www.sigmalive.com/archive/news/politics/85823> (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2025)

<sup>80</sup><https://www.mod.mil.gr/diloseis-yetha-k-ey-benizeloy-kai-yypoyrgoy-amynas-tis-kyproy-k-k-papakosta/> (Erişim Tarihi:10 Ocak 2025)



Doktrinin sadece Yunanistan-GKRY'yi değil üçüncü tarafları da kapsayacak şekilde güncellendiğinin en önemli emarelerinden birisi de Fransa ile GKRY arasındaki askerî iş birliğidir. Bu kaspamda 4 Nisan 2017 tarihinde GKRY ile Fransa arasında imzalanan Savunma İş Birliği Anlaşması'nın, Türkiye-Yunanistan arasında Doğu Akdeniz krizinin yaşanmasından hemen sonra 1 Ağustos 2020 tarihinde GKRY meclisinde onaylanarak yürürlüğe girmesi oldukça ilginç bir ayrıntıyı işaret etmektedir. Anlaşma kapsamında GKRY ile Fransa arasındaki savunma iş birliğinin daha da geliştirileceği ve Doğu Akdeniz'deki güvenlik ortamının şekillendirilmesine bu anlaşmanın önemli katkılar sunacağı hususları Yunanca açık kaynaklarda yer almıştı.<sup>81</sup>

### Sonuç

Yunanistan açısından Türkiye'yi çevreleme stratejisindeki en önemli aktörlerden biri de GKRY'dir. Bu çevreleme stratejisinin en net örneklerinden birisi de dönemin Yunan başbakanı Papandreu'nun girişimleri ile 1993 yılında imzalanan Ortak Savunma Doktrini'dir. Bu doktrin kapsamında Ada'da meydana gelebilecek bir çatışmada Rum Millî Muhafız Ordusu'na Yunan Ordusu'nun yardımını öngören Toksotis serisi tatbikatlar ilk dönemde yoğun olarak icra edilirken, 2000 yılından sonra GKRY'nin AB üyelik süreci, Yunanistan-Türkiye arasında yaşanan yakınlaşma gibi nedenlerle fiilen icra edilmemeye başlanmış, Ortak Savunma Doktrini konusunda Yunanistan'da bir sessizlik sürecine girilmiştir.

Yunanistan, yaşadığı ekonomik kriz gibi iç nedenlerin yanı sıra GKRY'nin 2004'te AB üyesi olmasıyla Ortak Doktrin konusunda izlediği politikada değişikliğe gitmiştir. Bu kapsamda yüksek maliyetli askerî faaliyetler yerine diplomasiyi tercih ederek Türk-Yunan sorunlarında yaptığı gibi Kıbrıs konusunda da sorunu Türkiye-AB sorunu haline getirme stratejisi izlemiştir. Yunanistan'ın bu yeni stratejiyi izlemesinde ekonomi, demografi, savunma sanayi gibi kendi millî güç unsurlarını oldukça aşan bir boyuta sahip Ortak Savunma Doktrini'ni idame edemeyeceği kaygısının rol oynadığını söylemek mümkündür.

Yunanistan açısından bakıldığında 1993 Ortak Savunma Doktrini'nin GKRY, AB üyesi olmadan önceki bir geçiş sürecinin ürünü olarak nitelenebileceği, 2004 yılındaki AB üyeliği ile birlikte askerî tedbirler yerine sorunun diplomatik alana taşınmasının tercih edildiği görülmektedir.

Yunanistan'ın bu tercihiyle birlikte, Doktrinin günümüzdeki Doğu Akdeniz siyaset ve güvenlik alanında en büyük yansıması ise Yunanistan'ın kendi millî

---

<sup>81</sup><https://www.kathimerini.gr/world/1090998/se-ischy-i-symfonia-amyntikis-synergias-kyproy-gallias/> (Erişim tarihi: 20 Şubat 2025)

güç unsurları yetmediği için farklı ülkelerle iş birliği yaparak bölgede egemen olma çabalarıdır. Bu kapsamda bir taraftan bölgedeki enerji kaynaklarının paylaşılması için uluslararası hukuka uygun olmayan bir şekilde diğer ülkelerle anlaşmaya çalışan Yunanistan, diğer taraftan da ABD ve Fransa'nın GKRY'deki üsleri kullanması ve modernize etmesi için yoğun çaba göstermektedir.

Ayrıca, GKRY'de konuşlu Yunan Kontenjan Alayının varlığı, her yıl Larnaka açıklarında Yunan donanması ve RMMO arasında icra edilen "Salamis" isimli arama kurtarma tatbikatları, GKRY'yi AB'nin ortak savunma projeleri olarak nitelenen PESCO projeleri kapsamında AB savunma yapısına eklemlene gibi çabalar göz önüne alındığında, doktrinin Yunanistan ve GKRY için şekil değiştirerek varlığını sürdürdüğü de değerlendirilmektedir.

Bu kapsamda Yunanistan'ın Ortak Savunma Doktrini'ni güncellediği, kendi millî güç unsurlarının yetmediği alanlarda üçüncü taraf ülkelerin bölgedeki faaliyetlerini desteklediği, önümüzdeki süreçte de enerji alanında yaşanacak gelişmelerde diğer ülkelerin GKRY'deki askerî tesisleri kullanması ve Yunan Ordusu-RMMO ile diğer ülkelerin unsurları arasında Doğu Akdeniz'deki ortak tatbikatlarının arttırılmasının Yunanistan'ın ana hedefleri arasında olduğu söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında 1993 Yunanistan-GKRY Ortak Savunma Doktrini'nin günümüzde güncellenmiş bir şekilde varlığını sürdürdüğü ve Doğu Akdeniz güvenlik ortamına etkilerinin artarak devam edeceği değerlendirilmektedir.

## **Kaynaklar**

### **Resmî Yayınlar**

(1997) *TBMM Tutanak Dergisi*, Dönem 20, Cilt 19, 14 Ocak.

(1999) *Praktika Tis Voulis (Yunan Parlamentosu Oturum Tutanakları)*, TH Periodos, Sinodos G.

### **Kitaplar, Makaleler, Tezler**

AKSU Fuat (2010) Kuvvet Kullanma Tehdidine Dayalı Dış Politika Krizlerinde Güvenlik Kavramı, *Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti*, Der. Evren Balta PAKER, İsmet AKÇA, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 475-502.

ALEKSANDRU Hristos (2008) İ Parusa İstoriki Singiria Tis Elinoturkikis Antiparatesis, Proklisis Asfalias Ya Elada Ke Tin Kıpru, Ed. Hristos ALEKSANDRU - Theofanis MALKIDIS, Ekdosis Papazisi, Atina, s.152-154.

- ARSENİS Yerasimos (2004) *10 Paremvasis Ya Ton Kipriako Mia Katatesi Ya Ton Elinismo*, Ekdosi Elinika Grammata, Atina.
- AYMAN S. Gülden (2000) *Turmandırma Siyasetine Bir Örnek: S-300 Krizi*, ASAM Yayınları, Ankara.
- BALYEMEZ Mehmet (2021) İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs'ta Çıkarılan İkinci Rum İsyanı (18- 19 Aralık 1954), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı: 103, C. XXXVII, s. 126-149.
- BAŞAK Ünsal (2015) Yunanca Kaynaklarda Çanakkale Savaşı, *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 56, s.1-10.
- BAYAT Mert (1986) *Millî Güç ve Devlet*, Belge Yayınları, İstanbul.
- CİHANGİR Çiğdem Kılıçoğlu (2016) Modern Yunanistan'ın Karanlık Çağı: Albaylar Cuntası 1967-1974, *Asos Journal, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl 4 Sayı:37, s.518-539.
- ÇAPARAS Stefanos (1995) *İ Politiki İgesia Ke İ Kseni Sti Nea İstoria Tis Elladas*, Cilt 4, Nea Sinora Yayınları, Atina.
- DERDİLİS Yorgo (2017) *Epta Polemoi, Tesseris Emfilioi, Epta Ptohefseis 1821-2016*, Polis Yayınları, Atina.
- ERDEM Nilüfer (2021) Megali İdea Hayali, *Yunan Algısında Türk İmgesi*, ed. Mustafa KAYMAKÇI-Nilüfer ERDEM, Eğitim Yayınevi, Konya, s.241-272.
- FIRAT Melek (2002) Yunanistan'la İlişkiler, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt 2, ed. Baskın ORAN, İletişim Yayınları, İstanbul, s.102-124.
- HERAKLİDES Aleksis (2003) *Yunanistan ve "Doğudan Gelen Tehlike" Türkiye*, İletişim Yayınları, 2.Baskı, İstanbul.
- İFANTİS Kostas (2018) Greece's Strategy and Perceptions towards Turkey: The End of Consensus and the Return of History?, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 15, Sayı 58, s.93-106.
- KARİOTİS Theodora (2003) *Greece In The Twentieth Century*, Frank Cass Yayınları, Londra.
- KAROFULİDİS Anastasia (2011) *Eniolyiki Singkrotisi Tis Asfalias-Sbesi Antilipsi İshios Ke Aylon Me Tin Stratiyiki Ethnikis Asfalias*, Doktora Tezi, Kapodistria Üniversitesi, Atina.

- KLOKARİS Fivos (2009) *İ Yeopolitiki Simasia Tis Kipru Ka Dogma Tu Eniu Amintiku Horu, Kıpros: Yeopolitikes Ekseliksisi Sto 21. Eona*, Ed. Vangelis HORAFOS, Ekdosi Monthly Review, Atina, s. 102-108.
- KRİKİ Panou (2008) *O Rolos Tou Stratu Stin Ekseliksi Tis İstorias Apo Ti Epanastasi Tou 1821 Mehri To 1975*, Kultura Yayınları, Atina.
- KOURİS Nikos (1997) *Elada–Tourkia O Pentikontaetis Polemos*, Nea Sinora Yayınları, Atina.
- KÜÇÜK Ayşe (2023) *Tekrarlayan Çatışmalar Türkiye-Yunanistan ve Türkiye Ermenistan İlişkilerinde Algı, Söylem, Siyasa*, Otorite Yayınları, İstanbul.
- LAMBROU Yanis (2008) *Ta Hronia Meta Tin Aneksartasia 1960-2008*, Ekdosi Parga, Atina.
- LOUIS John G. (1985) Papandreou's Foreign Policy, *Foreign Affairs*, Volume LXII, Number 5, s.375-391.
- MARANGOS Nikos (1987) *Karamanlis-Etzebit (Kıpros, Aizgao, Montpai)*, Epikerotita Yayınları, Atina.
- MANOUSAKİS Grigorios (1989) *İ Eksoteriki Politiki Tis Elados Kata Tin Periodon 1980-1989*, E. Lambrinos Yayınları, Atina.
- MARTZUKOS Vasileos (2018) *İne İ Kıpros Makria: Eliniki Naftiki Stratiyiki Ya Tin Anatoliko Mesoyio, Stratiyikon*, Cilt 2.
- ÖZTOPRAK İzzet (1998) Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları, *Belleten*, Cilt 62, Sayı 233, s.202-232.
- PANGALOS Theodoros (2020) *IMLA, S-300 Palevontas Ya Tin İrini*, Economía Yayınları, Atina.
- PAPANDREU Andreas (1988) *Namlunun Ucundaki Demokrasi*, Bilgi Yayınları, 2. Basım, İstanbul.
- (1994) *İ Elada Ston Kosmo*, Livani Yayınları, Atina.
- PLATİAS Athanasios (2022) *Eliniki İpsili Stratiyiki Dialogi Me Tin İgesia Tis Horas, Ekdosis Evrasia*, Atina.
- POLİVİΟΥ Polivios G. (2009) *Makarios: Ta Tria Lathi*, Kastanioti Yayınları, Atina.
- PRODİROMİDU Aleksandra (2012) *İ Enishüsi Ton Sheseon Se Themata Asfalias Metaksi Ton Kraton Sti Periohi Tis Notia Anatolikis Mesoyio*, İnstitou Erevnes Ke Katartisis Evropikon Tematon, Atina

- RAPTİS M. N. (1996) Andreas G. Papandreou 31 Hronia Politikis Dimiurgias, Elinika Gramata Yayınları, Atina.
- RİZAS Sotiris (2003) *Apo Tin Krisi Stin İfesi: O Konstantinos Mitsotakis Ke İ Politiki Prosengisis Eladas-Turkias*, Papazisi Yayınları, Atina.
- , Managing A Conflict Between Allies: United States Policy Towards Greece and Turkey İn Relation To The Aegean Dispute, 1974-76, *Cold War History*, Volume IX, Number 3, s. 367-387.
- SVOLOPULOS Konstantinos (1992) *İ Eliniki Eksoteriki Politiki*, Estias Yayınları, Atina.
- SPURDALAKIS M. (1988) *PASOK Domi, Esokommatikes Krieses kai Sinkentrosi Eksusias*, Eksandas Yayını, Atina.
- TAMÇELİK Soyalp (2009) *Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi*, ODTÜ Yayıncılık.
- (2011) Kıbrıslı Rumların Bölge Barışını Tehdit Eden Silahlanma Çabaları, *Turkish Studies*, Vol 6, s.391-424.
- TSİLİKAS Stergios (2001) *Greek Military Strategy: The Doctrine Of Deterrence And Its Implications On Greek-Turkish Relations*, Naval Postgraduate School, Kaliforniya.
- TSİRNARİ Eleni (2014) *Megali İdea Ke Elinottomanismos, Yenisi, Ekseliksi, Singritiki Analisi*, Yüksek Lisans Tezi, Makedonya Üniversitesi, Selanik.
- UYAR Mesut- Ericson Edward J (2020) *Phase Line Attila, The Amphibious Campaign For Cyprus 1974*, Marine Corps University Press.
- YILMAZ Baha (2018) Soğuk Savaş Sonrası Yeni Güvenlik Algıları Çerçevesinde Zorlayıcı Diplomasi: S-300 Füzeleri Krizi, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, s.1-32.

### Sürelî Yayınlar

*Kathimerini*

*Rizospastis*

*Ta Nea*

*Haravgi*

*Mahi*

*Cyprus Mail*

*Fileleftheros*

### **İnternet Kaynakları**

Kuruluş Bildirgesi, *Yeni Demokrasi Partisi*, <https://nd.gr/>  
(Erişim Tarihi: 14 Aralık 2024)

PASOK Kuruluş Bildirgesi, *Andreas Papandreu Vakfı*, [www.agp.gr](http://www.agp.gr)  
(Erişim Tarihi: 14 Aralık 2024)

Ortak Savunma Doktrini, *Sigmalive Haber Sitesi*, [www.sigmalive.com](http://www.sigmalive.com)  
(Erişim Tarihi: 10 Eylül 2024)

Ortak Savunma Doktrini, *Naftemporiki Haber Sitesi*, [www.naftemporiki.gr](http://www.naftemporiki.gr)  
(Erişim Tarihi: 20 Şubat 2025)

Açıklamalar, *Yunan Savunma Bakanlığı Sitesi*, , [www.mod.mil.gr](http://www.mod.mil.gr)  
(Erişim Tarihi: 10 Ocak 2025)

Savunma Doktrini ve Kıbrıs, *Filelefteros Haber Sitesi*, , [www.philenews.com](http://www.philenews.com)  
(Erişim Tarihi: 16 Mayıs 2024)